

Forfatter: Hauch, Carsten

Titel: En polsk Familie: 1-2. - 1926

Citation: Hauch, Carsten: "En polsk Familie: 1-2. - 1926", i Hauch, Carsten: *En polsk Familie: 1-2. - 1926*, udg. af POUL SCHJÆRFF, 1926-29, s. IX. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hauch01val-shoot-idm140529614559712/facsimile.pdf> (tilgået 27. april 2024)

Anvendt udgave: En polsk Familie: 1-2. - 1926

INDLEDNING

I.

Den Kamp mellem Naturvidenskaben og Digterkaldet, der i Forbindelse med legemlig Sygdom havde opfyldt Hauchs Ungdom og første Manddom med tragiske Brydninger, endte i 1827 efter Hjemkomsten fra den store Udenlandsrejse med et Slags Kompromis: Digteren blev Lektor i Naturvidenskabene ved Sorø Akademi. Hauch fik her en Stilling, hvor han kunde forene begge Interesser og i Samvirken med en Række betydelige Mænd faa Impulser, baade i videnskabelig og digterisk Retning. Det klosterstille Sorø var dengang, i Tiden mellem 1825 og 1850, ved Siden af København et af Centrerne for dansk Aandsliv. Hauch traf her blandt andre Ingemann, paa det Tidspunkt ved sine Romaner Danmarks mest yndede Digter, og knyttedes nær til ham i Venskab. Blandt de andre Lærere kom Hauch særlig i Forbindelse med den filosofiske Lektor, Chr. Lütken, som han i høj Grad beundrede, og hvis Billede han har tegnet som Freisleben i »Guldmyseren«, og med Peder Hjort, Lektor i Tysk, den evige Polemiker, der boltrede sig i litterære Stridigheder som en Fisk i Vandet, mens han stod noget fjærnere fra Lektoren i Græsk, Chr. Wilster, paa én Gang

IX

en grundig Filolog og en vittig og skarp Debatter, der baade oversatte Homer og deltog i Versekampene mod Heiberg. Og ovre paa den anden Side af Søen, »i Bondegaarden med den sprukne Væg«, trælledede Chr. Bredahl for det daglige Brod, medens han i sine storladne »Dramatiske Scener« tugtede den hellige Alliances Tid. Det var derfor med Rette, at en Høj i Nærheden af Bredahls Gaard (bar og endnu bærer) Navnet »Parnas«, og Hauch var ikke det ringeste Medlem af dette soranske Parnas.

Fra det gamle, nu desværre nedbrudte Hus paa Storgaden udsendte Hauch i sin Sorøtid en Række Værker. Først udgaves i »*Dramatiske Værker I—III*« de paa Udenlandsrejsen forfattede tragiske Skuespil. De fik ingen blid Modtagelse. Det var den heibergske Skoles Glansperiode: Vaudevilleerne med den lette, fikse Form, der (ofte svarende dertil) dækkede over et temmelig tyndt Indhold, blev foretrukket fremfor Hauchs tunge, af personlig Kamp mellem Form og Stof opstaaede Tragedier, og Kritikerne styrtede sig over ham, deriblandt naturligvis ogsaa den mavesure Stilretter Chr. Mølbach. At Hauchs Dramaer ikke er Mesterværker uden Plet og Lyde, er let at se, og Hauch har da ogsaa i sine senere dramatiske Værker taget Hensyn til Kritikken og lært af den, men opmuntrende for hans digteriske Fremtid var det ikke. Hertil kom, at Hauch som Oehlenschläger-Ildtilbeder selv kom ind i en litterær Strid, dengang Heiberg begyndte sin kritiske Gennemgang af Oehlenschlägers Digtning og Personlighed. Hauch, der allerede som ung Student havde brudt en Lansé for Oehlenschläger som Medlem af »Tyløtten«, traadte frem paa ny i Aaret 1830 og kom i sin satiriske Komedie »*Den babyloniske Taarnbygning i Mignature*« (Retskrivningen var ikke altid Hauchs stærke Side) til det Re-

X

sultat, at »Vaudevillmesteren« (Heiberg) nærmest var »en talentfuld Gadedreng«, hvad der affødte en større Polemik med Heiberg; denne blev flankeret af Hertz i »Genganger-Breve«, den fikse, i Baggesens lette Form skrevne Række Rimbreve, hvoraf to er direkte rettede mod Hauch. Han kunde naturligvis ikke i Lethed og Elegance tage det op med sine to Modstandere, men som den kæmpende Natur, han var, opgav han ikke Digtningen, for sit Digterkald troede han paa; han begyndte, efter et Par ringere Dramaer, et Arbejde i en anden Digtart: *Romanen*.

II.

Betegnende for hans Mistro til Kritiken og Publikum udgav Hauch 1834 sin første Roman »*Vilhelm Zabern*« anonymt. Emnet var taget af den danske Historie (Chr. den Andens Tid), og det kunde ved første Øjekast se ud, som om Hauch vilde gaa videre, hvor Ingemann var standset, og muligvis fortsætte hans historiske Romaner. Naturligvis vilde han vel ogsaa søge at overgaa ham og i Stedet for Ingemanns rustningsklirrende Helte skabe psykologisk opfattede Figurer.

Betragter man Romanerne i deres Helhed, er det klart, at de i hvert Fald ikke blev en Fortsættelse af Ingemann. Hauchs Romaner er Udtryk for en ny Kamp i hans litterære Liv, en Kamp med en ny Form: Romanens. I sin første Digterperiode havde han særlig skrevet lyriske Digte, senere søgte han at beherske Dramaet, og nu inddrager han Romanens Form i sin Produktion. Ser man paa Indholdet, viser Romanernes Hovedpersoner sig i mange Tilfælde at være beslægtede med Forfatteren selv, ligesom deres Hovedideer ofte griber dybt ned i hans

egne bærende Tanker; derved bliver disse Digterværker værdifulde for Kendskabet til Hauch selv, Stoffet er ikke valgt tilfældigt, men danner en Række om noget subjektivt og er Udtryk for hans egen Personlighed. Og gennemgaar man de forskellige Emner og Tidsrum, der behandles i Romanerne, staar de indenfor den ældre danske Romantik som et smukt Udslag af det universelle ved den; Hauch er en ægte Romantiker af den ældre Skole, den altomfattende; som saadan har han forsøgt sig i Digtingens tre Hovedformer, og inden for Lyrikken i de forskelligste Arter af Vers; i Romanen bevæger han sig fra den nordiske Sagatid (»Thorvald Vidførle«, »Fortælling om Haldor«) gennem Renæssancetiden (»Vilhelm Zabern«) og det 18. Aarhundrede (»Guldmageren«, »Charles de la Bussière«) ned til sit eget Aarhundrede (»Robert Fulton«), ja helt ned til Nutiden (»En polsk Familie«, »Slottet ved Rhinen«). Han er ogsaa universel og kosmopolitisk i Emnerne, og Romanernes Sted er Island, Danmark, Tyskland, Frankrig, Polen og — Amerika.

III.

Med »Vilhelm Zabern« forlod Hauch de danske Emner og vendte sig til Udlandet; 1836 udkom »Guldmageren«, der foregaar i Dresden i det 18. Aarhundrede og foruden at fremhæve den fra Digterens eget Liv kendte Vaklen mellem Naturvidenskaben og Poesien særlig, ligesom det senere Drama »Søstrene paa Kinnekullen«, skildrer Guldets dragende Magt. Og 1839 udkom »En polsk Familie«.

Undersøger man de *personlige Forudsætninger* for Romanen, er det let at konstatere, at det første og inderste Motiv til at behandle dette Stof for Hauch

XII

laa i hans egen Grebethed af det polske Folks sørgelige Skæbne. Polens haabløse Frihedskamp opfyldte i 30'erne hele Europa med Beundring og Deltagelse, uden at der dog blev bragt det ulykkelige Land positiv Bistand. Med bitter Ironi lader Digteren i Romanen Bonaventura paa Adalberts Spørgsmaal om fremmed Hjælp svare følgende: »Jo vist, de hænge den polske Ørn i deres Uhrkæder, og maale vore Helte paa deres Tobaksdaaser og paa deres Pibehoveder, imidlertid vedblive de rolig at ryge, og naar Piben er til Ende, tænde de den paa ny, videre gaaer kun Begeistring hos Faa.« Et Synspunkt, der minder om den flade Passivitet, som vi herhjemme kender det fra Rahbeks Drikkevise i det 18. Aarhundrede: »Hvad gaar os stakkels Polen an? — Vi det dog ikke hjælpe kan.«

Hauch følte dybt og smerteligt for Polen. Dets Navn og Skæbne var gennem hele hans Liv dybt indskrevet i hans Hjærte. Det gribende Digt »Kænefarten« (i »Lyriske Digte« 1861) er en Genoptagelse af en Episode i »En polsk Familie« (S. 341). Og da Polen i 1863 paany gjorde Opstand mod Slavaaaget, afholdt Studenter i København et Møde for at vedtage en Adresse til Polakkerne (en Deltagelse, der iøvrigt politisk fik skæbnesvangre Konsekvenser for Landet); ved Mødet traadte den 73-aarige Digter op og fremstillede i et glødende, harmfyldt Indlæg Russernes Mishandling af Polakkerne.* I »Nye Digtninger« 1869 findes aftrykt to fra 1863—64 stammende Digte »Polen og Danmark«; i det første indskræpes det, at

*) Soranske Gymnasiaster indsamlede, som Otto Borchsenius fortæller, et Beløb af en Snes Daler til Polakkerne, indsendte dem til Hauch og modtog som Tak et lille venligt Brev fra Digteren.

Danmark lære skal af Polen
Ei ved Overmagt at skrækkes,
Naar til Kamp det vækkes.

Og i det andet Digt »Nu«, der er skrevet efter
Krigen 1864, hedder det:

Den Leg, der med Polen legtes,
Den leges nu med os selv.

Da havde Nemesis ramt vort Land.

Rent menneskeligt følte Hauch for det polske Folk, men der var endnu én Bevæggrund, der var Aarsag til, at Hauch greb det polske Emne: den Blanding af Idealisme og Haabløshed, der laa i Polens Kamp, maatte i særlig Grad anslaa beslægtede Strengte hos Digteren. Den haabløse »Idealisme« har ofte givet sig Udslag i Hauchs eget Liv, som naar han som Dreng engang gik gennem Rummet mellem en Vejr-møllens Vinger og selve Møllen, eller fortog et Spring 34 Fod højt oppe fra Rigningen af et gammelt Koffardiskib ud i Vandet, eller naar han som Gymnasiast i 1807 meldte sig til Studenterkorpset, og, da han fik Afslag, straks blev Medlem af Liv-jægerkorpset og under Københavns Bombardement lod sig sende ud for at udspionere Fjenden, videre da han engang som Student reddede et mindre »pænt« Fruentimmer fra at drukne, og sidst, men ikke mindst, da han, i Italien, trykkede Pistolen af mod sit Hjærte for at gøre en Ende paa sine Lidelser, dog først *efter* at han havde vist det Mod at lade Foden amputere uden Bedøvelse.

Den polske Kamp var haabløs Idealisme; haabløs var Kampen, for Dværg stred mod Kæmpe og maatte bukke under; Idealisme var der i Kampen, thi
XIV

den var Udtryk for en Idé; der skal senere gøres nærmere Rede for selve Bogens Idé, her skal den personlige Deltagelse fra Hauchs Side fremhæves: Polen tabte i denne Verden, men i Ideen er Polen stadig til; som Pater Vincent siger: »Ved Kiærlighed, Troskab og Opoftelse have vi grundet et evigt Polen, der er nedskreven i Livets Bog; . . . og vandt ikke Polens Krieger den jordiske Laurbærkrands, saa har han dog Udødelighedens Palmer til Løn for sin Kamp og sin Lidelse.« Heri rummes en ægte hauchsk Tanke; saadan følte han, at det var gaaet ham selv som Digter, hos Mængden opnaaede han ikke Paaskønnelse, oppe i Stjernernes Rige laa hans Verden; det er den samme Tanke, der møder os i Digtet »Bekjendelsen«, og for Hauch faar Polens Skæbne megen Lighed med en Digters, som han selv siger det rørende og naivt i Fortalen til Bogen: »Ordet Digterlykke var maaskee den meest passende Dvise, der kunde sættes paa Nationens (o: den polske) Skiold.«

Der ligger i Romanen endnu flere personlige Lag. Modsætningen mellem Adalbert og Faderen bunder i de Kontraster af lignende Art, hvori Hauch havde staaet overfor sin Familie for at faa Lov til at følge sine Tilbøjeligheder; naar Adalbert i Strid med Faderen vælger Polens Sag, svarer det til, at Hauch i sin Ungdom valgte de frie Studier i Stedet for Juræen, som den adelige, bureaukratiske Fader havde ønsket.*) Og naar Casimir, den anden Broder, efter i Kampen at have mistet begge sine Ben, afsindig af Smerter, med et Pistolskud gør en Ende paa Livet, mindes man de smertelige personlige Oplevelser fra Hauchs Udenlandsrejse (jfr. S. 40). Hvem føler ikke, hvad der ligger bagvød, naar Casimir udbryder: »Lad

*) Samme Modsetning er behandlet i Skuespillet »Tycho Brahes Ungdom« (1852) og i Romanen »Robert Fulton« (1853).

Lægen blive borte! de gyselige Jerntænger skulle aldrig mere røre mine blodige Saar, lad mig døe i Fred, siger jeg!« — Og senere: »Jeg vidste ikke, at der vare slige Smerter til, jeg har dog ikke frygtet, naar Kuglerne hvislede om mig, mit Hierte slog utaalmodigt, naar Stridshingsten vrinskede, Død og Fare skrækkede mig aldrig; men saaledes at sønder-rives levendel . . . Naturen gyser under Kniven, hver Nerve skiælver, siger jeg dig.« Og han slutter med at fortælle, hvorledes andre langsomt visner og bliver graa, men »jeg var i det ene Øieblik frisk og blomstrende, og i det næste en sønderknust Orm, der kun skilles fra Ormen paa Marken ved det Fortrin, at den kan føle Smerten stærkere.« Alt dette har Hauch selv følt og mærket, lige indtil Pistol-skuddet med.*)

Kontrasterne spiller i det hele taget en stor Rolle i Hauchs Liv og Digtning; man ser det, foruden paa de allerede fremhævede Steder, i »En polsk Familie« særlig i Opstillingen af Personerne, hvad der senere nærmere skal klargøres, og endelig i den indskudte Forfatterovervejelse (S. 59), hvor der tales om, at Mennesket ofte i Ungdommen befinder sig mellem to Veje og ikke let kan afgøre, hvilken der er den rette; det kunde Hauch heller ikke i sin Ungdom (jfr. Ungdomsdigtene »De stridige Veie«, »Drøm og

*) Allerede i »Bajazets«, der blev skrevet i Neapel, hvor Hauch fik Foden amputeret, hentyder han dertil. Der siger Namahran, Veziren, til Bajazet: »Min Herre, du er altfor heftigt nu — Bevæget. Det var venteligt; thi vildt — Naturen krymper sig, hver Muskel skiælver — Saasnart Chirurgen med sin skarpe Jerntang — Er nødt at gribe Nerven i det ny — Og friske Saar.« — Og hvorfor har han oversat Goethes Digt »*Vanitas Vanitatum*? Mon ikke, fordi der i den næstsidste Strofe, hvor den Talende i Digtet søger Lykken i Kampen, staar: »Da knalded et Skud bag Skovens Green — Og ak! jeg misted mit Been.«

Virkelighed«, de to Digte »Contrasterne« i dramatisk Form samt beslægtede Tanker i Digtet »De tvende Veie«).

IV.

Den *historiske Forudsætning* for Romanen er Polens Oprør mod Rusland, der udbrød i November 1830. Det mislykkedes hurtigt, ikke mindst paa Grund af indre Uenighed, Polens Kræftskade, og Russernes Hævn var frygtelig. Hauch, der som før omtalt følte inderligt med det ulykkelige Land, fandt her et Stof, hvor han kunde forbinde personlig Tiltrækning med sin Kunst, og hvor han kunde vandre videre ad den Universalitetens Vej, har i sine Romane været ind paa, De vigtigste Faser i Kampens Gang oplyses i Noterne og skal derfor ikke gentages her. Derimod er der Grund til at fremhæve, at Hauch, som det fremgaar af Bogens Fortælling, har været inde paa, at Nutidens Roman trængte til en Stofudvidelse, der skulde bestaa i at optage Samtidens store Begivenheder til Behandling. Gennem mangfoldige Eksempler oplyser han, at de gamle, store Digtere ikke altid har isoleret sig fra deres Tid, men har grebet ned i deres Samtid og taget den til Emne for deres Værker. Hauch vil altsaa skabe en Nutidsroman og staar derved i Pagt med Fremtidens Roman. Hvorfor vælger han da ikke et dansk Motiv? Dette giver han ogsaa Svar paa i Fortællingen, naar han fremhæver, at de store Ideer, der bevæger Folkene, til Dels er de samme og derfor fortjener vor Deltagelse. Den Ulykke, der rammer den ene Nation, rammer, efter Hauchs Mening, i det mindste aandelig talt ogsaa den anden. En Roman, der tager et saadant Emne op, er derfor berettiget og bidrager til at nærme Folkene til hverandre. Det ly-

der helt profetisk og kalder Tanken om Folkenes Forbund frem, naar Hauch ender sin Redegørelse for Valget af Emne med at fastslaa, at »det hele Europa stræber til et fælles Maal, at Culturen slynger sit Baand om de forskellige Lande, at der af deres Tilnærmelse i Fremtiden skal dannes et Forbund.« Hauch peger derved fremad og modarbejder paa en heldig Maade Samtidens noget overdrevne Danskerdyrkelse, der fandt fuld Tilfredsstillelse, dels i vor egen Historie, som Ingemann fremstillede den i sine Romaner, dels i den heibergske Skoles Vaudeviller og Hverdagshistorier. P. Hjort, der har anmeldt »En polsk Familie« rosende og forstaaende, og som, for ikke at være hildet i forudfattede Meninger, ikke havde læst Fortalen, da han skrev sin Anmeldelse, lovpriser netop Hauch, fordi han valgte et ikke-dansk Emne. »Vi have for Tiden Nok af det Fædrelandske, baade i Historie og Poesi, og mer end Nok af dette Hverdagsvæsen.«

Viser »En polsk Familie« ved sit Emne fremad, har den derimod i sin Form dybe Rødder i den allerede foreliggende europæiske Litteratur. Værket er en typisk Prøve paa Romantikkens Form for Roman, og dens litterære Forudsætninger finder vi i Tyskland.

Det store Forbillede er Goethe. Med »*Wilhelm Meister*« 1796 skabte han et Værk, der blev forbilledligt for en Romans Opbygning hos det nye litterære Slægtled, Romantikerne. Disse, der ellers ikke følte sig tiltrukket af Goethes dagklare Klassicisme, fandt i »*Wilhelm Meister*« Romanernes Roman. Denne Bog med dens brede Komposition, subjektive Overvejelser, retarderende Indskud (»*Bekenntnisse einer schönen Seele*«) og indstrøede lyriske Digte blev for dem ret den Form, der kunde rumme deres noget udflydende Fantasifostre, Goethe

XVIII

blev deres store Profet, og »Wilhelm Meister« deres Bibel. Det er tydeligt, at Hauch staar i Gæld til Goethes Værk i Kompositionen af sin Roman (eller rettere i, hvad man nu til Dags vilde kalde i Mangelen paa Komposition), og et Par Personer, den gamle Harpespiller og hans Datter, stammer direkte ned fra Harpespilleren og Mignon hos Goethe.

Ved Siden af Goethe staar *Novalis*, I sin Ungdoms lyriske Digtning med den pantheistiske, naturfilosofiske Anskuelse bygger Hauch paa *Novalis*; rundt om i hans Digtsamlinger træffes Oversættelser og Bearbejdelser efter ham; han har øvet en dybtgaaende Virkning paa Hauch. *Novalis'* Roman »*Heinrich v. Ofterdingen*« læstes ivrigt, ogsaa af danske Romantikere, og herfra har Hauch (foruden fra »*Wilhelm Meister*«) de indstroede lyriske Digte, særlig Digtene af salmeagtig og opbyggelig Art, samt den hele romantiske Stemning, der som en Dis ligger over Bogen. Og en Skikkelse som *Czeremim* er en novalisk Figur i sin Pantheisme, medens han ved sin Blanding af følsom Forstaaelse og masculin Ironi kan minde om Byron og Heine, der i 30'erne herhjemme var paa Moden, og hvis Typer ogsaa genfindes hos Chr. Winther.

Det tredje Forbillede er *Jean Paul*, som i Romanstikkens Tidsalder kunde glæde sig ved en Berømmelse, der næsten overgik Goethes. Hans Romaner er komponerede som en Lykkens Pose: nogle Gevinster og mange Nitter 2: midt i en langtrukken, kedsommelig Udvikling dukker de fineste og dybeste Tanker frem, som oftest i sentensagtig Form, hvorfor de paa Hauchs Tid blev citeret som Strøtanker. I »*En polsk Familie*« er Romanens Motto taget fra *Jean Paul*, og rundt om minder enkelte Aandrigheder om *Jean Pauls* Stil, dette gælder særlig om *Czeremim* og *Casimir*.

Endelig viser enkelte af Digtene i »En polsk Familie« baade indre og ydre Slægtskab med den vordige slaviske Poesi (»Hvi staaer du saa eensom, o Birketræ!« — »O Piill har Vinden hentet dig«), og et enkelt Citat bygger paa den tyske Folkevisesamling »Des Knaben Wunderhorn«.

V.

Det er nu muligt nærmere at karakterisere Romanens *Komposition, Stil og Sprog*.

Handlingen, der foregaar i Aarene 1829 og 30 og som i et Slutningskapitel følger Personernes Skæbne videre, skrider langsomt og udførligt fremad; efter Nutidens Anskuelse virker Bogen noget gammeldags, men med en vis Patina, der giver den Ynde, og ved en Optagethed af Emnet og en Stemmning, der hele Tiden holder Interessen fangen, saa Bogen ingenlunde føles langtrukken.

I Lighed med Forbillederne taler Forfatteren hele Tiden med (f. Eks. »Den Fremmede, som vi herefter ville kalde med hans Fornavn, Adalbert«, — »Vi maae for Resten bemærke, at . . .« dette er kun Eksempler instar omnium); han tager Standpunkt overfor Personerne (f. Eks. »hvori vi for Resten ei ubetinget kunne give ham Ret«), anstiller Overvejelser (f. Eks. om de stridige Veje i Ungdommen, eller om Tilfældets Betydning for Mennesket) og indstrør lyriske Digte af den højeste Værdi. Alt dette giver Værket et personligt og subjektivt Præg. Af mere objektiv Art er en anden Teknik, som Romanen ogsaa har Prøver paa: foruden den egentlige fremadskridende Handling berettes større Episoder eller Begivenheder, der strakt sig over en længere Tid i Form af Breve (Czernins Brev om Casimirs sørgelige Skæbne), For-

XX

tællinger fra en af de optrædende Personers Side (f. Eks. Casimirs Kærlighedshistorie, Emilies Ophold i Klostret, eller Leontines Bortførelsehistorie) eller som større Indskud. Dette sidste er Tilfældet med Pater Vincents Historie, som han noget overdrevent kun kalder »et blot Omrids af mit Liv«, skønt det strækker sig over ikke mindre end otte Kapitler. Disse større Indskud findes i flere af Hauchs Romaner; de er ingenlunde uden Betydning for Handlingen eller Personernes Karakteristik, men de virker ofte noget paaklistret eller i hvert Fald noget overdrevent retarderende. Ofte fortælles noget for Ideen eller Handlingen vigtigt i symbolsk Form; Brugen af Symboler er overordentlig fremtrædende i »En polsk Familie«; de bidrager til at give tilsyneladende ligegyldige Begivenheder en dybere Betydning, de giver Perspektiv og Syn i Billederne. Selve Bogens Idé rummes i »Eventyret i Spindestuen«, der dels er en Fortælling, som Leontine beretter, dels og navnlig et Symbol, der skal give Forstaaelsen af hele Polens Skæbne. Overordentlig fint forstaaer Hauch at anvende Symbolerne i sit Værk: I det gamle Slot findes et Ur, rustent og ødelagt; kun Døden er tilbage og vidner med sin Le om alts Forkrænkelighed; da Uret gik i Staa, begyndte ogsaa Bygningen at forfalde. Da den kostbareste Stræng paa den gamle Harpespillers Harpe brister, betyder det ikke alene, at han nu ikke kan tjene sit Brød, nej, han har mistet Sangen, der er Polakken lige saa nødvendig som Aandedrættet. Et tragisk Symbol er det, at Polakkerne, da Dødens klokke ringer, netop drikker Frihedens Skaal, og at Leontine paa Maskeraden bærer en Dianadragt med en Halvmaane; den er, ligesom Polens Magt, i Aftagende. Den Slæde, der skulde føre Fangerne til Sibirien, sammenlignes med en Liggkiste, og det nye Slot er en hæslig Trolde over for det gamle; det er den

XXI

nye Tid, Despotiets, mod den gamle, patriarkalske, derfor stikkes det i Brand af den gamle Michael; Tyranniets Bastille maa falde, men, kun en liden Stund, saa genopbygges Slottet, Polakkerne bukker under, den gamle Harpe sønderslaas af en russisk Soldat, og Polen lever kun i Aandens og Poesiens Rige.

Brugen af Symboler berører ikke alene Værkets Komposition, men præger ogsaa dets Stil og Sprog. Stilen er rolig og klar, næsten nøgtern, uden moderne Søgthed i Udtrykket; Hauch svælger ikke i sære Ord, men skriver naturligt og forstaaeligt. Naar Værket ikke des mindre hæver sig til Kunst, beror det netop herpaa; jo simple og klarere, des større Kunst. Men Stilen rummer tillige en lyrisk Underbund, der i det sproglige Udtryk kommer for Dagen, dels ved Sammenligninger af og til, dels ved de nys omtalte Symboler. Og i Bogens Digte bryder den lyriske Stil og Stemning frem med Vælde. Digtene hører til de bedste, Hauch har ydet, og det siger ikke lidt; han mestrer alle Toner, ligefra graadkvalt Vemod til harmfuld Patos og stille Resignation. Alene for Digtene kan Bogen kendetegnes som et Mesterværk. Faa har som Hauch truffet den slaviske Tone i de to tidligere nævnte Smaadigte; Vemoden ved at forlade Hjemmet har han som ingen anden mægtet at fremstille i det lille Digt: »Farvel, mit elskte Moderhiem! farvel du favre Sommer!« Og hvor i dansk Versdigtning findes et saa harmfuldt Digt som Vekselsangen: »Her Roserne blussed ved rullende Vove«? Perlen er dog Leontines Sang: »Hvorfor svulmer Weichselfloden?« Der lever hele Polens tragiske Kamp; Suk og Sorg over den mistede Frihed genlyder i Naturen som i Mennesket, hele Landet er tegnet i den ene Linje: »Derfor sørge Mark og Enge med den hvide Piil«, men dog klinger Digtet ud i et Haab om, at Lænkerne engang vil brydes.

XXII

Alligevel viser Sproget paa enkelte Punkter Pletter og Kejtetheder. Det maa ikke glemmes, at Hauch havde en svær Kamp at bestaa, for overhovedet at beherske Digtningens Form, og rundt om spores dens. Enkelte Ord og Vendinger bruges atter og atter; Digteren har f. Eks. anstrengt sig for at variere Udtrykkene for Personernes Tale og bruger derfor utallige Gange Verberne *sagde, raabte, glemnælede* og *anmærkede*. Overgangene fra ét Afsnit til et andet har voldt ham stor Vanskelighed; man skal lede længe efter en Digter, der saa ofte misbruger Ordene *imidlertid, for Resten, paa det* (— for at). Og det vrimler med gammeldags Imperativer; ogsaa nogle Tyskheder (se Noterne) og en uheldig Brug af relative Stedord (f. Eks. »Bække styrtede sig ned, der nu kun indeholdt lidet Vand, men der . . . svulmede stærkt») skæmmer Stilen; dog, dette er kun Smaating, der ikke vejer tungt i Sammenligning med Værkets ellers saa klare og stemningsfulde Sprogform.

VI.

Hauch var ingen skarp Iagttaget af Virkeligheden, han levede mest i Drømme og Syner. Hans *Personer* er derfor mere Typer end Individier; baade i Repliken og i Angivelsen af det Ydre mangler de smaa individuelle Træk, der gør Skikkelserne til levende Enkeltpersoner; paa den anden Side er man fri for de udførlige Karakteristikker, der med det samme udtømmer Personernes Indre og Ydre. Og selv Typer er ingenlunde uden Liv.

I »En polsk Familie« er det, som Titlen tydeligt angiver, Hauchs Hensigt at skildre en Familie, i Relation til Polens Frihedskamp. Alle Hovedpersonerne er ligesom drejede henimod dette Problem, saale-

des at det navnlig er den Side af deres Væsen, der belyses. Det er uberettiget, naar Georg Brandes i sin Afhandling om Hauch bebrejder denne, at »En polsk Familie« næsten intet Forhold har til Virkeligheden, og at han burde have foretaget en Rejse til Polen for at studere nogle polske Familier. Rigtigt er det, at Hauch med sin romantiske Digternatur i nogen Grad manglede Sans for Realiteterne, det er lige fremhævet ovenfor, men derfor er det ikke berettiget at underkende Hauchs Værk. Han ønskede ikke at give en historisk, objektiv Fremstilling af Frihedskampen, men en Genspejling af det polske Problem hos en Række Mennesker, for eller imod Polen. Og inderst inde var det ikke engang disse Menneskers Skæbne, Hauch alene vilde give, bag det hele skimtede han en Idé.

Naar man undtager Alexandra, der paa Grund af sin næsten bigotte Religiositet staar uforstaaende over for Fædrelandets Sag, er de øvrige Hovedpersoner opstillet i to kontrasterende Grupper, én for og én mod Polen.

Pater Vincent samt Søkendeparret Leontine og Bonaventura repræsenterer den fuldstændige Opgaaen i det polske Spørgsmaal, medens Onkel Czernim, en mere sammensat Natur, udviser en forunderlig Blanding af Tro paa Polen og Fortvivelse over Nederlaget, som han aner. I Spidsen for Russerpartiet staar Starosten, ganske vist en polsk Adelsmand, men, først paa Grund af en personlig Lidenskab, senere af ganske nøgterne og rationelle Grunde, Tilhænger af Rusland. Til ham slutter sig Emilie, nærmest af egoistiske Grunde, Zeltner, Bogens Skurk, samt den ene Broder, Casimir. De to sidste kan — med Vilhelm Andersens Udtryk — karakteriseres som Renegater. Bogens Hovedperson, den anden Broder Adalbert, gaar efterhaanden over til Forkæm-

XXIV

perne for Polen, dog ikke uden en indre Kamp, som til Dels danner Bogens Handling.

Foruden den almindelige Kontrast, der er betinget af Problemet Polen, har Hauch yderligere opstillet flere andre Kontraster: Starosten over for Adalbert : Fader over for Søn; Adalbert over for Casimir : Broder mod Broder; Pater Vincent over for Casimir og Zeltner : den stærke Natur, der ikke gaar paa Akkord, overfor den stemningssvingende Casimir og den skurkagtige Zeltner; endelig Leontine over for Emilie : Begejstring over for Nøgternhed og Beregning.

Til denne almindelige Karakteristik kan yderligere føjes nogle Bemærkninger om de enkelte Karakterer.

Først Kvinderne. Leontine er et primitivt Naturvæsen, hvis herskende Evner er Begejstring og Kækhed. Hun er som Vaaren, der »vækker Anelse om en kommende Skønhed«, og hun udfoldes og udvikles, indtil hun staar monumentalt for Beskueren; ved Maskeraden er hendes Dragt en Dianas, men det er ikke blot en Maske, hun er en Diana, ren og kysk, flammende for Polens Sag, fremmest i Kampen, lig en Jeanne d'Arc, Soldaternes Skytsengel. Hun staar i Pagt med det primitive: det hvide Daadyr er hendes Fylgje, og ud fra denne Primitivitet løfter hun kækt sin Haarpil mod Skurken, der gør Tilmærsler. Hun lever i Mindet om Polens Storhed, der ikke kan dø, og fortæller derfor Eventyret i Spindestuen, men da Kampen er endt med Nederlag, og hun maa forlade Polen, visner hun hen som en Plante og dør af Hjemvé. Alexandras Rige er ikke af denne Verden; hun minder om Goethes Viol: »gebücket in sich und unbekannt«; from, religiøs, sagtmodig, anende sin nære Død henlever hun et glædesløst Liv ved sin utro Ægtemands Side; hendes Religiøsitet udarter nærmest til Fanatisme; som Czernim udtrykker

XXV

det: »Alexandra er en af dem, der gjerne spærrede den hellige Petrus Veien til Himmelen, fordi han engang fornegtede Christus«.

Emilie er en Blanding af kold Beregning og »sydlig Lidenskabelighed«. Den første gør hende indifferent, ja endog afvisende over for det nationale; hendes hele Natur gør hende til den typiske Kokette, der navigerer mellem de to Brødres Kærlighed og sluttelig foretrækker den kønneste. Da det viser sig, at Casimir i Virkeligheden er hendes Broder, kaster hun sig i Armene paa Zeltner, lever i et ulykkeligt Ægteskab med ham og gaar sluttelig i Kloster.

Blandt Mændene er Starosten i al sin Utiltalenhed alligevel en prægtig Skikkelse. Kold, klar og nøgtern afvejer han uden Sentimentalitet, hvad der kan tale for at slutte sig til Rusland; han tiltales af dette Riges Vælde, af den Orden og Sikkerhed, dets Herredømme vil bringe Polen. Ud fra dette Syn udfører han et godt socialt Arbejde paa sit Gods og kæmper mod Fordomme og gammel Slendrian; derimod fatter han ikke det ideelle Moment i Polens Stræben; det er for ham Sværmeri, og Bonaventura betragter han nærmest som en sindssyg. Han anerkender Kirken som den politiske Autoritets Hjelper, er strengt lovlydig, foretrækker i det hele det nødvendige for det behagelige. Over for sine Børn er han den myndige Fader, der kun viser Spor af Følelse, naar de er dødsyge; stolt og stærk taber han ikke Fatningen, da Oprøret udbryder; det er for ham et Udslag af Sværmeri og Lovløshed og vil snart blive dæmpet; han repræsenterer det sejrende Rusland, og Bogen ender da ogsaa med den Bemærkning, at han endnu lever i stor Anseelse paa sit nyopbyggede Slot; en klar og konsekvent Type.

En sammensat Natur, fortrinlig tegnet, er Onkel Czernim. Han er »zerrissen« og desperat, men tillige

XXVI

en brav Patriot. Som P. Hjort siger i sin Anmeldelse, har han til Dels »den Rolle, som Narren eller Sandsigeren har i den ældre Poesi»; ja særlig Sandsigerens, men ogsaa Narrens, for saa vidt han under en ironisk Form siger de bitreste Sandheder. Han staar som en underlig inkonsekvent Blanding for Bogens andre Personer, men han er ganske følgerigtig; for bagved hans ironiske Maske ligger Fortvivlelsen: han elsker sit Land og dets Sag, men han ved, at det vil tabe i Kampen; derfor arbejder han for det, men han er nødt til tillige at spotte de spildte Kræfter. En stor Fylde af fortrinlige Bemærkninger har Hauch lagt ham i Munden, særlig kan fremhæves den glimrende vittige og onde Karakteristik af de gejstlige, som han hader af et godt Hjærte.

De to Brødre, Adalbert og Casimir, staar som Modsætninger, men er dog beslægtede Naturer, thi fælles for dem begge er en vis Vaklen, der hos Casimir udarter til den rene Letsindighed, hvorunder han, forblundet af en forbryderisk Kærlighed, svigter sit Land, medens den hos Adalbert fører til det modsatte: en ren Kærlighed og Kamp for Fædrelandet. Casimir er holdningsløs, et svajende Siv, modbydelig over for sin fromme Hustru, spotsk over for de aandelige Magter, Religion og Fædreland. Den fornuftigste af alle Kristi Gerninger er for ham Brylluppet i Kana, hvor Vand forvandlede til Vin. Hans Endeligt bliver da ogsaa frygteligt: lemlestet dør han for egen Haand.

Adalbert er tænkt som Bogens Helt, men besidder ingen særlige Helteegenskaber. Han er i Slægt med Wilhelm Meister, der mere præges af sine Omgivelser, end han selv præger disse, og med Hamlet, hos hvem »Beslutnings Morgenrøde hensyner mat i gustent Overlæg«. Han er saa forstaaende og reflekterende, at han næsten bliver kedelig; Hauch har med

Adalbert villet vise, hvorledes det kan have sine Vanskeligheder at træffe et Valg, men en saa forsigtig og tvivlende Skikkelse er ingen Helt. Hans Standpunkt bestemmes dels af det polske Instinkt, der ligger i ham, men lige saa meget af Respekten for Faderen, der drager ham bort fra Polens Sag, og af Kærligheden til Leontine, der drager ham til den. Tvivlen viger tilsidst, og Adalbert stiller sig i de kæmpendes Rækker. Figuren er alligevel interessant; netop ved dens reflekterende Tvivlen faar den Karakter af en digterisk Selvbekendelse.

Bonaventura staar ganske farveløst; han er den unge Mand, der ikke kan se andet end Polen og derfor passende faar Lov at dø Heltedøden for sit Land.

Pater Vincent repræsenterer mere en Idé end et Individ, ja selve *Bogens Idé*.

Hvad er da denne? Dette fremgaar tydeligt af Mottoet, Eventyret i Spindestuen og Pater Vincents Historie i Forbindelse med Fortalen.

Mottoet lyder: »Og saaledes er alt omkring os Drøm og Skygge, men Drømme forudsætter Aander, og Jordskyggen en Sol.« I Eventyret slumrer Polens Skytsaand, men saa længe Nattergalen synger, kan hun ikke dø. Pater Vincents Liv bestaar i Opgivelse og Resignation: han forlader sin verdslige Virksomhed, giver Afkald paa sin Elskede og gaar i Kloster, hvorfra han virker for Fædrelandets Sag, men ogsaa Frihedskampen tabes, og Pater Vincent maa søge Lykken, ikke her paa Jorden, men i Drømmenes Land, i et høiere Aanderige, og det samme gælder det polske Folk. Pater Vincents Historie viser en Modsætning mellem det reale og det ideale: han taber paa det første Punkt og vinder paa det andet.

Ud fra dette kan man formulere Værkets Idé:

XXVIII

Kampen her paa Jorden er tabt, vi bevæger os i
Drøm og Skygge, men bag Jordskyggen er en Sol:
Fædrelandet og Kærligheden dertil lever i Folket paa
Trods af Underkuelsen; saa længe Fuglen, den pol-
ske Folkesang, synger, og saa længe Sproget lever,
kan den sovende Kvinde, Polens Skytsaand, ikke
dø, Polen og Fædrelandskærligheden lever cvigt i
Ideens Rige, selv om Landet blev stækket i den vir-
kelige Verden.